

СВІТОГЛЯДНІ ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ЗНАННЯ В ПОСТНЕКЛАСИЦІ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено особливості теоретичного знання в постнекласичній раціональності як такого, що перевершує класичні стандарти науковості і дозволяє відновлювати значення людини в науковому пізнанні, спираючись, в тому числі, на античну спадщину.

Ключові слова: наука, теоретичне знання, людиномірність науки, суб'єкт пізнання, постнекласична наука.

Keywords: science, theoretical knowledge, human dimension of science, epistemological subject, Post-Non-Classical science.

Наука колись оформилась в самостійну сферу знань і діяльності людини не в останню чергу завдяки більш-менш чіткому оформленню предметного поля, методологічної бази, концептуального апарату. В період її бурхливого розвитку аж до початку ХХ ст. незаперечним видавався факт автономності наукового знання і пізнання на тлі інших форм діяльності людини. Певно, що таке утвердження науки як форми світогляду було загалом виправданим і цілком обґрунтованим. Так само, не викликала заперечень диференціація наукового знання, що передбачала формування окремих наукових дисциплін. Проте такі очевидні тенденції не могли відмінити тих неявних витоків наукового знання, що йдуть ще від античності і які передбачали внутрішню тенденцію до єдності знання, причому не лише наукового. Звідси не випадкова назва відомої монографії В.Стьопіна «Теоретичне знання», що вказує на значно ширші обрії сфери істинного, об'єктивного, достовірного знання, ніж це може забезпечити наука.

Щодо вживання поняття науки в цьому зв'язку, то йдеться не лише про науку класичну, неповноту якої здавалося б мали подолати подальші некласика і постнекласика. Йдеться про науку як інваріантну в своїх сутнісних вимірах сферу світогляду з притаманною їй критеріальністю знання, методологічною базою, експериментальним оснащенням, а, головне, з незмінним набором парадигмальних або, краще сказати, метапарадигмальних, або метанаративних (за Ж.-Ф.Ліотаром) рис, які кочують з одного століття в інше, з попередніх типів наукової раціональності у новіші, зберігаючи все ті ж стандарти або, як мінімум, стереотипи пізнавальної діяльності, навіть змінюючи при цьому зовнішні соціокультурні параметри буття. Така наука як визначена форма світогляду не може охопити повноти знання навіть в тих предметних сферах, якими займаються конкретні науки, тобто різні формати матеріального, зовнішньо даного буття. На таку недостатність наукових засобів звертали увагу і Т.Кун, коли описував переходи між парадигмами, революційні зміни в науці, і М.Полані, розглядаючи особливості неявного знання, й інші постпозитивісти. Все це так чи інакше спонукає звертатись до ще донаукових джерел наукового знання, передусім тих, що були в античну добу, звертатись, звичайно, критично, осмислено, діалектично.

Саме тоді було сформовано синкретичний комплекс знань, де ще не вистачало злагодженої взаємодії теоретичного й експериментального досліджень, певно, що бракувало і знань і належних методів, але не бракувало охоплення дійсності в єдності її матеріальних та ідеальних вимірів (самого протиставлення матеріалізму й ідеалізму тоді ще не було, це вже продукт модерної доби), людських і природних сил, земних і космічних стихій тощо. Вже нині постнекласична наука обґрунтовує такі синтетичні підходи, яскравим прикладом чого є глобальний еволюціонізм.

Сучасне включення (або спроба включення) людини в наукову картину світу, коли говорити саме про людину, а не механічного суб'єкта пізнавальної діяльності, як це було в класичній епістемології, по суті є швидше відновленням цього місця людини в пізнанні дійсності, звернення до тих настанов пізнання, що були притаманні ще античній синкретичній філософсько-науковій раціональності, яка й може бути представлена як теоретичне знання. Тому сучасні тенденції до інтеграції наук слід теж сприймати не механічно, а нелінійно, зважаючи на цей діахронічний аспект.

Постнекласична наука позиціонує себе як людиномірна, та це лише вкотре доводить відсутність належного представлення людини в науковому пізнанні як живої мислячої і переживаючої істоти, а не просто як суб'єкта в попередні століття розвитку науки, коли сам людський фактор, асоціюючись з суб'єктивністю й ненадійністю, сприймався радше як катастрофа, аніж даність чи, тим більше, потреба науки. Хоча сам суб'єктивний фактор був для науки немінучий, та все ж як маргінальний і такий, що винесений за межі раціонального осмислення.